

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ภาษาแต่ละภาษาล้วนมีโครงสร้างประโยคพื้นฐานแตกต่างกันไป เช่น ภาษาอังกฤษมีการลำดับคำ (word order) แบบ ประธาน-กริยา-กรรม ภาษาญี่ปุ่นมีการลำดับคำแบบ ประธาน-กรรม-กริยา และสำหรับโครงสร้างประโยคภาษาไทยได้มีการกำหนดลำดับคำใน 'ประโยคพื้นฐานหรือประโยคปกติ' เป็นแบบ ประธาน-กริยา-กรรม ตัวอย่างประโยคเช่น คนเห็นอกินข้าวเหนียว ประโยคนี้หากดูจากตำแหน่งแล้ว คนเห็นอก อยู่ในตำแหน่งที่เป็นประธานของประโยค มีบทบาทเป็นผู้กระทำ (agent) คำกริยา กิน อยู่ต่อจากประธานซึ่งเป็นตำแหน่งของกริยา และสุดท้าย ข้าวเหนียว เป็นคำนามที่อยู่ต่อจากคำกริยาซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค มีบทบาทเป็นผู้ถูกกระทำ (patient) แต่ถ้าพิจารณาการใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสารจริงในบริบทหรือสถานการณ์ต่างๆ แล้ว การลำดับคำภายในประโยคภาษาไทยไม่ได้เป็นไปตามลักษณะพื้นฐานดังที่กล่าวมาข้างต้นเสมอไป ยังปรากฏลำดับส่วนประกอบประโยคที่แตกต่างกันออกไปเช่น นกฉันทับเสร็จแล้ว ประโยคนี้ตำแหน่งประธานซึ่งเป็นผู้กระทำไม่ได้ปรากฏอยู่ในตำแหน่งปกติคือตำแหน่งแรกของประโยค แต่ปรากฏเป็นกรรมหรือผู้ถูกกระทำแทนซึ่งลักษณะพิเศษดังเกิดจากการเน้นกรรมให้เป็นจุดเด่นที่สุดในประโยค โครงสร้างของประโยคลักษณะนี้ อัญชลี สิงห์น้อย (2548. หน้า 33) เรียกว่า โครงสร้างเน้นส่วน (focus construction)

โครงสร้างเน้นส่วน คือโครงสร้างที่มีการใช้รูปแบบการเน้นเสียง กลไกทางหน่วยคำ หรือลำดับการเรียงคำที่แตกต่างไปจากรูปแบบโครงสร้างปกติ เป็นเครื่องมือในการสร้างจุดเน้นแก่ส่วนประกอบในประโยคเป็นพิเศษ M.A.K. Halliday (1967) กล่าวว่า โครงสร้างชนิดนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นการเลือกเน้นข้อมูลของผู้พูด นั่นคือขณะที่พูดคุยกัน ผู้พูดจะมีการจัดลำดับใจความที่ต้องการพูดไปด้วย โดยผู้พูดมีการคัดเลือกหน่วยข้อมูล (information unit) แต่ละหน่วยภายในข้อความว่าจะเน้นหรือย้ำหน่วยข้อมูลใด หรือกลุ่มใดเป็นพิเศษ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นการเลือกเน้นข้อมูลของผู้พูด จุดที่ต้องการเน้นนั้นส่วนใหญ่อุบัติขึ้นประโยคแต่ก็มีบางครั้งที่อยู่ตำแหน่งอื่น การเน้นภายในประโยคเปรียบเสมือนการจัดวางลำดับของเรื่องที่จะพูดว่าจะพูดตอนใดก่อน ตอนใดหลังอย่างไร จึงจะสะดวกแก่ผู้ฟัง ซึ่งการเรียงลำดับนี้จะจัดส่วนที่ต้องการเน้นไว้ในส่วนก่อน หรือหลังก็ได้ ตัวอย่างเช่นประโยค กินข้าวหรือยัง เธอ นะ

ส่วนที่ได้รับการเน้นคือประธานของประโยค โดยถูกย้ายไปด้านขวาท้ายประโยค และใช้คำบ่งจุดเน้น *นะ* เป็นเครื่องหมาย เป็นต้น

ในการศึกษาโครงสร้างเน้นส่วนนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาในระดับสูงกว่าประโยค ประกอบกัน เนื่องจากโครงสร้างของประโยคจะสัมพันธ์กับโครงสร้างของข้อความและบริบทด้วย ปัจจัยระดับข้อความและบริบทของการใช้ภาษาที่มีการนำมาพิจารณาประกอบพบว่ามีเป็นประเด็นเกี่ยวกับ หัวเรื่อง การแนะนำข้อมูล หรือการแสดงจุดสำคัญของเรื่องเล่า เป็นต้น

ในบางภาษา เช่น ภาษาอังกฤษมีการศึกษาและพบว่าโครงสร้างเน้นส่วนเป็นโครงสร้างที่มีหลายรูปแบบแตกต่างกันไปอย่างชัดเจน และมีปัจจัยการเกิดที่ค่อนข้างเป็นแบบแผน เช่น โครงสร้างที่มีชื่อว่า *it-clefts* ตัวอย่างเช่น *It's not money that I need. (but the power)* ซึ่งมีลักษณะเป็นกรอบประโยค และส่วนประกอบที่ปรากฏในกรอบคือ *money* จะเป็นส่วนประกอบที่ถูกเน้น โครงสร้างนี้จะมีบทบาทแสดงนัยของการขัดแย้งกันทางความหมาย ความหมายในวงเล็บคือนัยที่ต้องการสื่อ (Murcia & Freeman, 1999. pp. 611-623) หรือ โครงสร้าง *Left-dislocation* ตัวอย่างเช่น *Griselda, I hope to meet her husband someday.* ซึ่งมีลักษณะเป็นการวางคำนามที่ไม่ใช่ประธานในตำแหน่งต้นประโยคและแทนที่ด้วยสรรพนามไว้ในตำแหน่งคำนามเดิม โครงสร้างนี้มีบทบาทในการแนะนำสิ่งใหม่เข้ามาในข้อความ หรือแนะนำซ้ำสิ่งที่ถูกแนะนำไปแล้วก่อนหน้านี้ แต่ไม่มีอยู่ในข้อความใกล้เคียง (Hinds, 1989.) เป็นต้น จึงมีความน่าสนใจว่าลักษณะการเน้นข้อความในภาษาไทยนั้นจะมีรูปแบบ และปัจจัยการเกิดที่ชัดเจนเช่นในภาษาอังกฤษหรือไม่

ในการพูดภาษาไทยจะสังเกตเห็นได้ว่าพบรูปแบบประโยคที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างเน้นส่วนเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงงานเขียนบางประเภทที่มุ่งเน้นในผู้อ่านสะดุดหู จดจำได้ง่าย ตัวอย่างเช่นแบบเรียน ก. ไก่ ที่ใช้สำหรับสอนให้เด็กท่อง ประโยคที่ใช้เขียนหนังสือดังกล่าวเป็นประโยคโครงสร้างเน้นส่วนเกือบทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในภาษาไทยโครงสร้างประโยคในลักษณะดังกล่าวมีบทบาทที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของสมทรง บุรุษพัฒน์ (ม.ป.ป.) ชื่อ 'ภาษาไทยภาษาเน้นเรื่อง' ได้แสดงให้เห็นว่าประโยคในภาษาไทยน่าจะเป็นโครงสร้างแบบ หัวเรื่อง-ข้อความ มากกว่าโครงสร้าง ประธาน-ภาคแสดง ดังที่เคยมีการศึกษากันมา

ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะมีการศึกษาประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในภาษาไทยทั้งในด้านสถิติ และลักษณะ เพื่อให้ทราบ ว่าอัตราการเกิดของประโยคโครงสร้างเน้นส่วนมีมากน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับประโยคปกติและส่วนที่ถูกเน้นปรากฏในลักษณะใด มีเครื่องหมายใดแสดงให้เห็นว่าสามารถพิจารณาได้ว่าส่วนประกอบภายในประโยคนั้นๆ ได้รับการเน้น รวมไปถึงเรื่องของการตีความ

และสาเหตุที่ทำให้มีการเลือกใช้ประโยคโครงสร้างเน้นส่วนแทนประโยคโครงสร้างปกติ ซึ่งผู้ศึกษาคาดว่าการศึกษาในลักษณะดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ทำให้ทราบถึงลักษณะโครงสร้างพิเศษที่เกิดขึ้นกับประโยคภาษาไทยแล้ว ยังช่วยให้สามารถตีความประโยคได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของผู้สื่อ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดียิ่งขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอีกด้วย

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

การศึกษาประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในภาษาไทยครั้งนี้ ผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อศึกษาอัตราของการเกิดประโยคโครงสร้างเน้นส่วนที่ปรากฏในการใช้ภาษา ทั้งในภาพรวม และแต่ละรูปแบบ
2. เพื่อศึกษาลักษณะของประโยคโครงสร้างเน้นส่วนรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏในภาษาไทย
3. เพื่อศึกษาปัจจัยทางบริบทมีส่วนผลักดันให้เกิดประโยคโครงสร้างเน้นส่วน
4. เพื่อสำรวจการใช้คำเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการเน้นส่วน

ความสำคัญของการวิจัย

ในการศึกษาประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในภาษาไทย ผู้ศึกษาคาดว่าจะมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. จะทำให้ทราบถึงอัตราการเกิดประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เปรียบเทียบกับอัตราการเกิดประโยคโครงสร้างปกติ
2. จะทำให้ทราบถึงรูปแบบของโครงสร้าง คำบ่งจุดเน้น และความหมายของประโยคโครงสร้างเน้นส่วน รวมไปถึงปัจจัยด้านต่างๆ ที่ผลักดันให้เกิดประโยคโครงสร้างเน้นส่วน ซึ่งปรากฏในบริบทภาษาไทย
3. ผลที่ได้จากการสำรวจอัตราการเกิดของประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในที่นี้จะเป็นประโยชน์สำหรับใช้ในการพิจารณาว่าประโยคในรูปแบบ ประธาน-กริยา-กรรม จะยังคงเรียกว่าเป็น 'ประโยคโครงสร้างปกติ' ในภาษาไทยอยู่หรือไม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ข้อมูล

การศึกษาประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในที่นี้ผู้ศึกษาจะพิจารณาในระดับไวยากรณ์รวมทั้ง การตีความจากบริบท ไม่รวมเรื่องของการเน้นเสียงพูด โดยใช้ข้อมูลจากการใช้ภาษาสองรูปแบบ คือภาษาพูดและภาษาเขียน

1.1. ในส่วนของภาษาพูดจะเก็บข้อมูลจากบทสนทนาในสถานการณ์ต่างๆ ได้แก่

1.1.1 บทสัมภาษณ์ในวารสาร

1.1.2 การสัมภาษณ์ที่ออกอากาศตามรายการต่างๆ ทางโทรทัศน์

1.1.3 บทสนทนาในเรื่องสั้นซึ่งจะมีการแสดงความรู้สึกของตัวละครที่หลากหลาย

1.2. ในส่วนของภาษาเขียนจะเก็บข้อมูลจากบทความหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น บทความเชิงวิชาการ บทความเชิงท่องเที่ยว หรือบทความในลักษณะอื่นๆ

เพื่อให้ปริมาณข้อมูลในภาษาพูดและภาษาเขียนใกล้เคียงกันที่สุดอันเป็นประโยชน์ในการ เปรียบเทียบจำนวน ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งอัตราส่วนของภาษาทั้งสองลักษณะจากการนับจำนวนคำ ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด

2. แนวคิดและทฤษฎี

งานวิจัยในครั้งนี้ใช้หลักการของแนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม (functional grammar) ให้ ความสำคัญเกี่ยวกับข้อมูลที่ประกอบกันจากหลายๆ ด้านจึงมีความเหมาะสมในการแยกแยะ ความแตกต่างของโครงสร้างอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นไวยากรณ์แนวหน้าที่นิยมแนวหนึ่ง ที่ พิจารณาและอธิบายภาษา โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของไวยากรณ์เพิ่มพูนแบบไม่ปริวรรต (non-derivational generative framework) ที่พิจารณารูปแบบภาษาและความหมายควบคู่กัน ไป นอกจากนี้ยังศึกษาภาษาครอบคลุมข้อมูลหลายด้านเท่าที่ภาษาหนึ่งๆ จะทำได้ หน่วยสร้าง ทางไวยากรณ์ของทฤษฎีนี้ไม่ได้หมายถึง โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ (syntax) เพียงอย่างเดียว ยังรวมไปถึงข้อมูลคำศัพท์ (lexical) ความหมาย (semantic) การใช้ (pragmatic) ตลอดจน ความรู้อื่นๆ ที่นอกเหนือจากทางภาษา (extralinguistics/the knowledge of the world) เช่น สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ อีกด้วย โดยถือว่าข้อมูลประกอบแต่ละด้านมีความสำคัญ เท่าเทียมกัน (อัญชลี สิงห์น้อย, 2548. หน้า 131-137)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาประโยคโครงสร้างเน้นส่วนในที่นี้ผู้ศึกษาได้นิยามศัพท์ที่ปรากฏเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เสมือนเป็นข้อตกลงในการทำความเข้าใจร่วมกันไว้ดังต่อไปนี้

1. ประโยคโครงสร้างปกติ หรือโครงสร้างทั่วไป หมายถึงโครงสร้างประโยคที่มีการลำดับคำและวางยสัมพันธ์ซึ่งมีการกำหนดมาแต่เดิม และเชื่อกันว่าปรากฏเป็นลักษณะทั่วไปในภาษาไทย นั่นคือโครงสร้างแบบ ประธาน-กริยา-กรรม (วิจิตร ภาณุพงศ์, 2527. หน้า 24)

2. ประโยคโครงสร้างเน้นส่วน (focus construction clauses) หมายถึงโครงสร้างประโยคที่มีลำดับการเรียงคำแตกต่างไปจากรูปประโยคปกติ (อัษฎลี สิงห์น้อย, 2548. หน้า 33) ซึ่งส่วนประกอบของประโยค (ประธาน กริยา กรรม ฯลฯ) ที่ถูกเน้นจะเป็นส่วนที่ถูกลำดับต่างออกไปจากตำแหน่งเดิม ตัวอย่างเช่น *นราเอง ฉันก็ไม่ค่อยชอบ* จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า มีการเรียงประโยค แบบ กรรม-ประธาน-กริยา นั่นคือ *นรา* มีบทบาทเป็นกรรม ซึ่งปกติจะอยู่ในตำแหน่งหลังกริยาของประโยค คือ *ฉันก็ไม่ค่อยชอบนรา* ในการทำให้เป็นประโยคโครงสร้างเน้นส่วน *นรา* ถูกย้ายมาอยู่ในตำแหน่งแรกของประโยคดังกล่าว และมีหน่วยคำ *เอง* เพิ่มเข้ามาเป็นคำบ่งจุดเน้นกรรม *นรา*

3. กระบวนการเน้น หมายถึงลักษณะการเน้นส่วนประกอบภายในประโยคที่เป็นประโยคโครงสร้างเน้นส่วน ซึ่งประกอบไปด้วยประโยคโครงสร้าง 'มี' ประโยคกรรมวาจก และการเปลี่ยนแปลงลำดับคำในประโยคที่ต่างจากประโยคพื้นฐาน ซึ่งอาจมีการใช้คำบ่งจุดเน้นประกอบด้วย

4. การย้ายที่ส่วนประกอบ (dislocation) หมายถึงโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากวจนปฏิบัติศาสตร์ เช่น หัวเรื่อง หรือข้อมูลเก่า/ข้อมูลใหม่ เป็นต้น ก่อให้เกิดการย้ายที่ส่วนประกอบขึ้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 โครงสร้าง ได้แก่การย้ายที่ไปซ้าย (left-dislocation) และการย้ายที่ไปขวา (right-dislocation) การย้ายที่ไปซ้ายเป็นโครงสร้างที่ย้ายที่ค่านามในประโยคซึ่งอาจจะทำหน้าที่เป็น ประธาน กรรม หรือหน่วยเสริมก็ได้ไปด้านหน้าประโยค เช่น *ยานะ เธอกินหรือยัง* ส่วนอีกโครงสร้างหนึ่งคือการย้ายที่ไปขวา เป็นการย้ายค่านามซึ่งเป็นส่วนประกอบภายในประโยคไปอยู่ด้านหลังประโยค เช่น *เธอกินหรือยัง ยานะ* (อัษฎลี สิงห์น้อย, 2548. หน้า 33-35)

5. ประโยคกรรมวาจก (passive clause) หมายถึงประโยคที่ผู้ถูกกระทำทำหน้าที่เป็นประธานของประโยค ผู้กระทำถูกลดบทบาท และมีเครื่องหมายบ่งกรรมวาจก ตัวอย่างเช่น *มาลี ถูกครูตี* เป็นต้น *มาลี* เป็นผู้ถูกกระทำทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค แทนที่จะทำหน้าที่กรรมอย่างในประโยคปกติ (active voice) *ครู* จึงเป็นผู้ถูกกระทำ ถูกลดบทบาท ไม่เป็นประธาน

และอาจไม่ปรากฏก็ได้ เช่น มาลีถูกตี และมีกริยา ถูก เป็นเครื่องหมายบ่งกรรมวาจกในภาษาไทย (Singnoi, 1999)

6. โครงสร้าง 'มี' หมายถึงโครงสร้างที่ปรากฏคำว่า 'มี' นำหน้าประโยค และตามด้วยประธานของประโยค ตัวอย่างเช่น มีบ้านอยู่หลังหนึ่งในป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงกริยา เกิด ดูเหมือน และ ปรากฏ ด้วย เพราะถือว่าเป็นกริยาที่มีโครงสร้างและบทบาทในการใช้แบบเดียวกัน (ประภา สุขเกษม, 2535, ม.ป.ป.)

7. หัวเรื่อง (topic) หมายถึงส่วนที่เป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจ หรือประเด็นที่ประโยคนั้นมุ่งจะสื่อ (Finegan, 1999, pp. 265-266) ซึ่งการที่จะสามารถตัดสินได้ว่าอะไรคือหัวเรื่องทีกล่าวจะต้องพิจารณาข้อความโดยรวมประกอบด้วย ตัวอย่างเช่น มีกระรอกอยู่ตัวหนึ่งอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ กระรอกตัวนี้เป็นกระรอกเกเร ชอบแก่งัดสัตว์อื่น กระรอกรู้ว่าไม่มีใครชอบมันและแอบเรียกมันลับหลังว่า 'กระรอกเกเร' แต่มันก็ไม่สนใจ ในข้อความนี้จะเห็นได้ว่ากระรอก คือหัวเรื่องและผู้เขียนพูดถึง

8. ข้อมูลใหม่/เก่า (new/given Information) ข้อมูลใหม่ หมายถึงข้อมูลที่เพิ่งจะแนะนำเข้ามาในข้อความ (Finegan, 1999, pp. 264-265) โดยในบริบทก่อนหน้านี้ข้อมูลดังกล่าวยังไม่เคยปรากฏ หรือกล่าวถึงมาก่อน ตัวอย่างเช่น ฉันเดินไปเรื่อยๆ ก็เจอหมีตัวหนึ่ง มันมีร่างกายใหญ่โต มีเขี้ยวเล็บดูน่ากลัว หมีตัวหนึ่ง เป็นข้อมูลใหม่ที่เพิ่งนำเข้ามาในข้อความ ส่วนข้อมูลเก่า หมายถึงข้อมูลที่ผู้พูดและผู้ฟังตระหนักอยู่ในใจก่อนหน้านี้ ซึ่งข้อมูลเก่าอาจถูกนำเข้ามาในประโยคโดยผู้พูดผู้เดียวกันกับที่นำเข้ามาใช้ในฐานะข้อมูลใหม่ หรือโดยผู้พูดอื่นในการสนทนาก็ได้ (Finegan, 1999, pp. 264-265) ตัวอย่างเช่น นก: วันก่อนฉันซื้อเสื้อตัวใหม่เสื้อตัวนี้นะสามีมั่นใจว่าฉันใส่แล้วสวยมาก เสื้อตัวนี้ ในประโยคที่สองถือว่าเป็นข้อมูลเก่า เพราะเสื้อถูกกล่าวถึงไปแล้วในประโยคแรก

9. คำบ่งจุดเน้น หมายถึง คำที่เป็นเครื่องหมายบ่งชี้ว่าส่วนประกอบใดได้รับการเน้น ตัวอย่างเช่น นราเองฉันก็ไม่ค่อยชอบ ประโยคนี้คือประโยคโครงสร้างเน้นส่วน ส่วนที่ถูกเน้นคือนรา โดยมี เอง เป็นคำบ่งว่า นรา คือส่วนประกอบที่ถูกเน้น

10. จุดเน้น หมายถึง ส่วนประกอบของประโยคที่คนพูดตั้งใจวางเป้าความสนใจของตัวเองกับประโยคที่กล่าว (Shir, 1997 citing Shir, 1973, 1986a) ซึ่งส่วนประกอบภายในประโยคที่ผู้พูดเลือกจะเน้นหรือย้ำเป็นพิเศษอาจสามารถแสดงออกโดยการเลือกใช้ประโยคโครงสร้างเน้นส่วน เพื่อแสดงถึงจุดเน้นดังกล่าว เช่น น้อยเองวินทร์ก็รักเช่นกัน ในที่นี้ น้อย คือจุดเน้น ซึ่งแสดงให้เห็นโดยกระบวนการย้ายตำแหน่งไปซ้าย และใช้คำบ่งจุดเน้น เอง

